

Фінчук Г.В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

ПРОБЛЕМА ЛАКУНАРНОСТІ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Проблема семантичних лакун та їхнього перекладу є одним з нагальних питань сьогодення, оскільки взаємодія між різними культурними регіонами входить у спектр глобальних проблем сучасності. В контексті входження України до складу світових організацій, а, відповідно, і в межі різних культур, важливо звертати увагу на якісний показник міжкультурних процесів та комунікативну відкритість, а також враховувати основні труднощі, які можуть виникнути в процесі інтенсивних міжкультурних контактів.

У процесі міжкультурної комунікації часто виникає низка проблем, найсуттєвіші з яких пов'язані з таким явищем як переклад семантичних лакун, оскільки вони, як правило, не сприймаються носіями іншої культури. Лакуни існують у багатьох мовах, але в кожній мові вони мають свої особливі форми вираження. Лакуни можуть передавати інформацію пов'язану з традиціями, історією та культурою даного народу. Лакуна втрачає тим більшу частину свого значення, чим тісніший зв'язок між мовами.

Вивчення механізмів сприйняття іншокультурного тексту та факторів, здатних продукувати «лакуни», забезпечує дослідника необхідною інформацією стосовно якісно важливих аспектів існування та функціонування культурних систем, в першу чергу, – організації їхніх комунікативних каналів, специфіки нормативної сфери, стандартів, що соціально схвалюються, що має важливе значення для розуміння та прогнозування шляхів розгортання комунікативної ситуації. Проблема можливості перекладу є дуже значимою, оскільки вона охоплює значне коло питань, зокрема питання про цілісність та єдність людської свідомості.

Дослідження перекладацьких трансформацій лакун, міжмовної асиметрії суттєво допоможе встановити відповідності та розбіжності в системах мов, наблизити нас до розуміння суті того непомітного, що розкривається при перекладі, і робить ще один крок до пізнання таємниць іншої мови, іншої культури у порівнянні з рідною.

Відтворення семантико-стилістичних функцій культурологічних лакун – кардинальне питання перекладознавства. Чимало науковців досліджували його і дійшли різних висновків. Загальновідомим є те, що розбіжність значень залежить від ступеня розбіжності культур. Питанню необхідності врахування розбіжності культур вихідної та перекладної мови приділяли значну увагу такі теоретики перекладу як Г. Ю. Балль, Я. Л. Рецкер, Г. В. Шатков, А. Д. Швейцер. У вітчизняній літературі проблеми перекладу, питання про передачу лакун розглядалися у багатьох працях, зокрема, А. В. Федорова,

Г. В. Чернова, Г. В. Шаткова та інших, де пропонувались різні способи позначення нових понять.

У мовознавстві другої половини ХХ століття одне з провідних місць відводиться вивченню взаємозв'язку мови і культури. Це зумовлено як постійним розширенням діалогу і взаємодії між різними національними культурами, так і тим фактом, що у вказаний період у лінгвістичних дослідженнях комунікативний підхід починає переважати.

Найбільш істотні особливості мови і тим паче культури розкриваються при зіставленні мов, і звичайно, культур. При зіставленні мов, національно-культурні відмінності спостерігаються на всіх рівнях, але особливо яскраво на лексичному, у фразеологізмах, тому центром уваги виступають, перш за все, лексика і фразеологія [6, с. 4]. При зіставленні мов, відзначає Р. Д. Томахін, виділяються елементи, що співпадають і ті, що не співпадають. «Чим самобутніші мови, що порівнюються, чим менше в їхній історії було культурних контактів, тим менше у них спільного, тим більше різняться вони в цілому і поелементно» [6, с. 5].

До елементів, що не співпадають або елементів, які не мають еквівалентів в інших мовах відноситься, перш за все, безеквівалентна лексика. Саме даний пласт лексики, що містить слова, зміст яких неможливо зіставити з якими-небудь іншомовними лексичними поняттями, відіграє особливу роль в уявленні про іншокультурний ареал. Найчастіше саме безеквівалентна лексика запозичується з мови в мову. Кожна національно-культурна спільність вносить в свою мову значну кількість запозичених слів, причому без одночасного запозичення відповідних предметів і явищ.

У сучасній лінгвістиці, лінгвістичній теорії перекладу, етнолінгвістиці, етнопсихолінгвістиці, теорії міжкультурної комунікації розбіжності, неспівпадання в мовах і культурах, описуються авторами різними термінами. Так, слова, що позначають поняття, предмети, явища, що є типовими лише для певного мовного колективу і не мають аналогів в іншій мові, визначаються термінами: «безеквівалентна лексика» (Л. С. Бархударов, Е. М. Верещагін, В. Г. Костомаров), «реалії», «екзотизми» (С. Влахов, С. Флорін), «ксеноніми» (В. В. Кабакчи), «логепістеми» (Е. Ю. Прохоров).

Існують й інші терміни для позначення розбіжностей у міжкультурній комунікації – «лакуна» (у англійській літературі відома як «gap»): «випадкові пропуски в мовних моделях» («random holes in speech patterns»), етноейдем, лінгвокультуреми, етнолінгвокультуреми. Термін лакуна був введений у вітчизняну лінгвістику Ю. С. Степановим, який називав їх також «прогалинами», «білими плямами» в семантичній картині мови [4, с. 120].

Саме такі мовні одиниці складають національно-культурний зміст тексту вихідної мови і є труднощами етносемантичного рівня, яку реципієнтові доводиться долати в міжкультурній комунікації. При цьому завдання полягає в збереженні і передачі етнокультурної своєрідності для досягнення адекватного перекладу (користуючись перекладацькою термінологією).

Лексика кожної мови вирізняється тим, що кожне слово та відповідно кожне поняття займають у ній певне місце, окреслене відношеннями з іншими

словами та поняттями. Сам характер виокремлювання конкретних ланок реального світу, їхнього групування, а також передачі засобами іншої мови, залежить від наявності в мові відповідних назв. З огляду на це у процесі перекладу з однієї мови на іншу природно та закономірно виникає досить цікава проблема – проблема реалій-лакун, адже умови соціально-політичного, суспільно-економічного, культурного життя народу, його світобачення, психологія, традиції зумовлюють виникнення понять, принципово відмінних у носіїв різних мов. Відповідно, в інших мовах не буде словникових еквівалентів для їхньої передачі. Відсутність еквіваленту в словниковому складі іншої мови свідчить про наявність лексичної «лакуни».

Саме реалії, за твердженням А. О. Іванової, є найближчими до лакун [1, с. 53] і, відповідно, відносяться до безеквівалентної лексики, що характеризується яскраво вираженою етнокультурною специфікою. У лінгвокраїнознавчій літературі реалію пояснюють як: 1) предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, побуту, устрою того чи іншого народу, країни, що не зустрічаються в інших народів; 2) слово, що позначає такий предмет, поняття або явище.

Вирази, які не мають прямого відповідника в іншій мові, називаються лакунами (з лат. – заглиблення). Лакунні можуть призвести до найбільших проблем в процесі міжкультурної комунікації, оскільки вони, як правило, не сприймаються носіями іншої культури.

З точки зору З. Д. Попової і Й. А. Стерніна, лакуна – це відсутність лексичної одиниці в одній мові при її наявності в іншій. Ці автори підкреслюють, що головною особливістю лакун є те, що вони виникають у процесі спілкування, в процесі контакту двох культур [3].

В. Л. Муравйов розглядає лакунарність у більш вузькому значенні та називає лакунами власне лакунарні одиниці. Він зокрема пише: «Будемо вважати лакунами лише ті іншомовні слова (сталі вирази), які виражають поняття, незакріплені в мовній формі даної мови та для передачі яких потрібні більш-менш просторові перифрази – вільні словосполучення, утворені на рівні мови» [2, с. 10].

Сучасна теорія лакунарності представлена в основному дослідженням міжмовних лакун. Як зазначає Й. А. Стернін, «у кожній мові існує велика кількість міжмовних лакун, тобто порожніх, незаповнених місць в лексико-фразеологічній системі мови, хоча у ній можуть бути присутніми близькі за значенням лексеми» [5, с. 5].

На наявність «лакун» або «антислів» у французькій мові при порівнянні з російською вказує Ю. С. Степанов: «Порівняльний опис норм двох мов відкриває у кожній мові словесні «прогалини», «білі плями» на семантичному рівні мови, непомітні з середини для людини, яка володіє лише однією мовою» [4, с. 120]. На його думку всі випадки виявлення безеквівалентної лексики також можна розглядати як лакунні.

Список використаних джерел:

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. К. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. К. Костомаров. – М.: Русский язык, 1983. – 269 с.
2. Муравьев В. Л. Лексические лакуны (на материале лексики французского и русского языков) / В. Л. Муравьев. – Владимир, 1975. – 267 с.
3. Попова З. Д., Стернин И. А. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 2003. – 60 с.
4. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – 2-е изд., перераб. – М., 1965. – 304 с.
5. Стернин И. А. Очерк американского коммуникативного поведения / И. А. Стернин. – Воронеж, 2001. – 206 с.
6. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы / Г. Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.

Шундель Т.О.

викладач,

*Донецький національний медичний університет
імені Максима Горького*

СИНКРЕТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ІНВАРІАНТНИХ ЗНАЧЕНЬ СПР У РАМКАХ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження інваріантних значень складнопідрядних речень (далі – СПР) пояснюється спробою вчених комплексно дослідити функціонально-семантичний потенціал цих конструкцій. Характерною ознакою є те, що лінгвісти намагаються не тільки розкрити семантико-синтаксичну систему предикативних одиниць за допомогою структурно-семантичного аналізу за умови розмежування ядра та синкретичної периферії, але показати їх роль в здійсненні зв'язку між типовими та перехідними синкретичними синтаксичними одиницями [2; 3; 5; 6]. Так, значна увага зосереджується на розгляді функціонально-семантичних різновидів СПР у рамках зазначеної структурно-семантичної класифікації.

По-перше, структурно-семантична класифікація СПР визначає види синтаксичної залежності між головною та підрядною частинами СПР та вводить моделі для поліпредикативних речень, враховуючи структурну і смислову завершеність речення в умовах ослабленої синтаксичної залежності.

По-друге, структурно-семантична класифікація дає більш вичерпну відповідь при аналізі та розподілу СПР за певними класами. Крім того, універсальність структурно-семантичного типу класифікації та її здатність репрезентувати найтонші семантичні й смислові відтінки свідчить про тенденцію до виникнення комбінаційних інтенсифікацій змісту.

З огляду на це, слушною є думка С. Дружиніної, що саме за допомогою структурно-семантичної класифікації науковець намагається консистентно проаналізувати структурно-семантичну різноманітність СПР з урахуванням